

Miroslav Kunt

Původci - komentář k stávajícímu stavu

K zásadním problémům dosavadních metodik patří nedostatečné zdůraznění potřeby popisu původce, která je nahrazována důrazem na vymezení fondu. To je v řadě případů nejen obtížné, ale i škodlivé (roztržením organicky vzniklých sérií, které v průběhu let spravovali různí původci) nebo raději není vůbec realizováno (tzv. archivy měst se spolkovými a cechovními archiváliemi apod.). Ve výsledku je původce archivního fondu ztotožněn s „hlavním původcem“ bez ohledu na priora/posteriora apod.

Tak např. platná Základní pravidla vycházejí z ideálního případu, že co archivní fond, to (pouze) jeden původce: *„Archivní fond je základní třídící jednotkou. Do jednoho archivního fondu nelze zahrnovat materiál různých institucí, i když jsou navzájem spojeny posloupností. Naproti tomu netvoříme různé fondy z materiálu jedné instituce na podkladě toho, že v různých časových obdobích se její činnost kompetenčně rozšiřovala nebo zužovala, jestliže se podstatně nezměnilo její původní určení.“* To v praxi prostě neplatí (manipulační období, zmíněná priora/posteriora, zvláštní série typu osobních nebo stavebních spisů či úředních sbírek aj.), nehledě na neřešení definice pojmu „*různé instituce*“. Základní pravidla ve své původní podobě však nereflektují ani původce, kteří nejsou korporacemi, když při inventarizaci požadují v úvodu pomůcky: *„...stručný vývoj organizace úřadu (instituce), z jehož činnosti fond vznikl (citovat, pokud možno, právní normy týkající se původce fondu).“*

Z oficiálních celostátních materiálů se původcům podrobněji věnuje pouze metodika k evidenci NAD: *„Uvádí se jméno (jména) nebo název (názy) původce (původců) archivního souboru v původním jazyce a znění a starší nebo jiné názvy původce s dobou, po kterou byl název užíván. Dále se zde uvádějí různé čestné názvy, dedikace, apod., pokud byly součástí úředního názvu původce, u fyzických osob dále profesní určení a případně i další údaje podle § 18 odst. 3 zákona 1) Je-li původcem archiválii fyzická osoba, vyplňuje se dále místo trvalého pobytu a datum narození této osoby; 2) Je-li původcem archiválii právnická osoba, vyplňuje se dále identifikační číslo a sídlo této osoby. U archivních sbírek vzniklých sbírkotvornou činností instituce (například sbírky matrik) se uvádí instituce, pro jejíž potřebu či z jejíž iniciativy sbírka vznikla. Doporučuje se psát jednotlivé původce nebo i varianty názvu původce do samostatných odstavců.“* Za problematické zde lze pokládat označení původců sbírek, kde není odlišen původce ve smyslu archivním od sběratele, což ostatně není řešeno nikde (viz dále).

Z jiných metodických materiálů je nejvýznamnější návrh Babička-Kalina: Jednotný formulář archivního inventáře (Zpravodaj ČSVTS SÚA 1981), ze kterého čerpá metodika Národního archivu, kde je ke kapitole Vývoj původce pomůcky navrhováno uvádět:

- 1) *„Údaje o vzniku původce(ů), obsahující datum schůze přípravného výboru, ustavující schůze nebo datum zahájení činnosti, doložené citací zákona, vládního nařízení, vyhlášky, zakládací listiny, ustavujícího výnosu, výnosu politického úřadu schvalujícího stanov, iniciačního svolání nebo výzvy, s časovými údaji. U osobních fondů se uvádí datum narození původce. U sbírek se uvádí datum vzniku nebo uzavření sbírky.“*
- 2) *Všechny názvy původce(ů) s časovými údaji, od kdy do kdy platily. U osobních fondů jména i nejdůležitější tituly akademické, vědecké, pedagogické, vojenské, úřední a čestné.*
- 3) *Organizační strukturu původce a její změny (s citací příslušných právních norem). U osobních fondů životopis původce.*
- 4) *Vymezení věcné a územní kompetence. U osobních fondů obor působnosti původce.*
- 5) *U významných institucí (zejména ministerstev) personální obsazení vedoucích funkcí (ministr); u všech fondů upozornit na výkon funkcí významnými osobnostmi.*
- 6) *Souvislosti politického, hospodářského, sociálního nebo kulturního vývoje se správním organizačním vývojem původce.*
- 7) *Datum ukončení činnosti původce, případně kterou právní normou byla činnost ukončena; u osobních fondů uvést datum úmrtí původce.“*

Velmi obdobně je problematika řešena v o deset let starší metodice (než zmiňovaný článek) Zemského archivu Opava pro okresní archivy: „*Zejména je nutno citovat právní normy, týkající se vzniku, změn a zániku původce fondu. Zásadně je nutno tuto kapitolu zpracovat především z hlediska dějin správy. Tzn., že zde uvádíme i základní charakteristiku činnosti a poslání úřadu (instituce) jako celku (i změny), vnitřní organizační strukturu (i změny), územní kompetenci, vztahy vzájemné podřízenosti a nadřízenosti apod. Nezpracováváme tedy tuto kapitolu jako celkové dějiny úřadu (instituce).*”

MEZINÁRODNÍ STANDARDIZACE

Původce je v mezinárodních archivních standardech definován jako „*entita (korporace, rod nebo osoba), která vytvořila, shromáždila nebo spravovala dokumenty při provádění svých osobních nebo korporátních aktivit.*” (ISAAR(CPF))

Standard pro popis archiválií ISAD(G) předpokládal popis původců jen v minimální podobě (název, správní dějiny/biografické údaje). Proto byl vytvořen standard ISAAR(CPF), jehož úkolem je dostatečně původce popsat a především umět tvořit vazby mezi nimi. Jeho hlavní účel – popis původce – je současně i jeho nevýhodou. Proč popisovat původce, když máme popsat (archivní pomůckou) archivní fond, který je přece podle původce tvořen? A jsme zase na začátku... Také toto vedlo k nepochopení celého standardu ISAAR(CPF) v střední Evropě (tuším viz starší statě L. Körmendyho). Jednoznačnou odpověď dostaneme, podíváme-li se na možnosti využití údajů o původcích, případně jejich sdílení (tvorba dějin správy apod.). Vzhledem k praxi v ČR je však nutné popis původce úzce vázat na zpracování archiválií a tvorbu archivních pomůcek. Z tohoto pohledu však neobstojí minimalistické požadavky ISAD(G) ani maximalistické požadavky ISAAR(CPF). Spíše je vhodné reflektovat „střední cestu” vyjádřenou v návrhu nových knihovnických pravidel RDA, přičemž z ISAAR(CPF) převzít část metodiky tvorby záznamů (i úvodní stať následujícího návrhu je upravena z ISAAR(CPF)).

SOUBOR NÁRODNÍCH AUTORIT

Jde o soubor informací k osobám, rodům, korporacím, geografickým pojmům apod. zpracovaných Národní knihovnou zejména pro bibliografické účely, ale v současné době se na tento soubor napojují muzejníci (CíTEM Brno), kteří budou soubor autorit doplňovat právě ve smyslu archivním (životopisy apod.). Výhodné je především sdílení údajů, vazby mezi objekty popisu a zpracování údajů způsobem „více lidí více ví“. Záznamy o původcích by měly být do budoucna totožné se záznamy v autoritní databázi (až se to s knihovníky dořeší). Podrobnosti viz <http://authority.nkp.cz>.